

Szegedi Péter

Pálya a magasban

Játékrendszer-váltás

Csanádi Árpád híres szakkönyve (*Labdarúgás I–III.*, 1978) szerint játékrendszernek nevezzük a pályán „az erők és játékosok elhelyezését”. A játékrendszer a labdarúgó-stratégia egyik alapja, amikor futballmérkőzést nézünk, gyakorlatilag azt látjuk, hogy a játékosok valamilyen alakzatot alkotnak (pl. 4-4-2, azaz négy hátvéd, négy középpályás és két csatár), amely a mérkőzés alatt folyamatosan változik. A stratégia másik alapja a taktika (pl. kontrajáték, lestaktika), Csanádi szerint a kifejezés alatt „olyan tervszerű, ésszerű játékot értünk, amely a legjobb eredmény elérése céljából a körülményekhez alkalmazkodik”.

Az ősfutball esetében nem beszélhetünk a mai értelemben vett játékrendszerrel. A kapuson kívül gyakorlatilag mindenki hol támadófel-

adatot látott el, hol védekezett. Ez a rendszertelen játék akkor változott meg, amikor a futballisták rájöttek, hogy összjátékkal eredményesebbek lehetnek, ehhez pedig fel kellett „osztaniuk” egymás között a pályát. Először a kapu előterébe vontak hátra (*back*) játékosokat (innen ered a magyarban a hátvédre használatos bekk, és az ebből képzett kibekkel kifejezés), majd a középpályára is állítottak embereket (a „félíg visszavont játékos”-nak, vagyis a half-backnek köszönhető, hogy a középpályást magyarul sokáig half-nak nevezték).

Az első stabil játékrendszer, a piramisalakzat az 1880-as évek elejére alakult ki. Ez a felállítás – két hátvéd, három középpályás, öt csatár – volt a legalkalmasabb annak a taktikának a megvalósítására, amely az 1866-ban hozott lesszabályra épült. Eszerint lesen van a labdát

kapó játékos, ha az átadás pillanatában közte és az ellenfél kapuja között az ellenfél legfeljebb két játékos áll. Ez azt jelentette, hogy a támadó csapat egyik védője biztonsági tartaléknak hátul maradhatott, a másik védő egészen a középpályáig húzódhatott fel. A labdát szerző ellenfél nem tudott gyors kontrákkal operálni, a kilépő játékos nem törhetett egyedül kapura, hiszen beleütközött az utolsó hátvédbe. E szabályból következett a 2-3-5-ös felállítás és két fontos taktikai elem: egyrészt a hátvédek területvédekezést alkalmaztak (vagyis két hátvéd fogott öt támadót), másrészt a csatárok csak sok passzal, összjátékkal tudtak eljutni az ellenfél kapujához.

Ezt a játékrendszert a skótok alkalmazták legsikeresebben, 1880 és 1890 között az angol és skót válogatott 11 mérkőzést játszott egymással, a skótok hétszer, az angolok csak egyszer tudtak győzni. Magyarországon a rövid passzos játékstílust skót kombinációs iskolának nevezték el, bár nálunk e stílus meghonosítása elsősorban egy angol edző, az MTK-nál 1915 és 1921 között dolgozó Jimmy Hogan nevéhez kötődik. Az osztrákok és a csehek már a századfordulón is – német közvetítéssel – a skót stílust preferálták, az első világháború végére pedig a Monarchia mindhárom utódállamában meghonosodott a közép-európai játékstílus, amely nem

csupán az összjátékra összpontosított, hanem a cselekre, technikai trükkökre is. Pluhár István, az első magyar rádiós sportriporter szerint: „A laposan, gurulva, a »fű alatt« adott labdáknak, az egyéni cselezésnek és a váratlan trükkökben megnyilatkozó ötleteknek, a néha szinte sziporkázó szellemességnek a játéka volt ez.”

A brit bajnoki mérkőzéseken azonban a húszas évekre drasztikusan lecsökkent a gólok száma, amit azzal magyaráztak, hogy a sok oldalpassz, körülményes csatárjáték miatt a csapatok ritkán jutnak el az ellenfelük kapujához. Ezért 1925-ben megváltoztatták a lesszabályt: a máig érvényes rendelkezés szerint csak akkor van lesen a labdát kapó játékos, ha közte és a kapu között az ellenfél legfeljebb egy (és nem kettő, mint korábban) játékos áll. Az új szabály hatása elsőként a gólok számában mutatkozott meg, az 1924/25-ös angol élvonalban még 2,58 volt a mérkőzések góllátsága, egy évvel később már 3,68. A módosítás ezen túl radikálisan átalakította a sportág addig domináns stratégiáját, alapjaiban változtatta meg a csapatok játékrendszerét, taktikáját és stílusát.

Herbert Chapman, a londoni Arsenal menedzsere alkalmazta először szisztematikusan az új játékrendszert, a piramisalakzatot felváltó WM-et. Az új lesszabálynak köszönhetően könnyebben meg lehetett közelíteni az ellenfél

kapuját, feleslegessé vált az ötcsatáros játék. A két összekötőt hátrébb vonták: korábban az egy vonalban felálló támadósorban ők biztosították az összeköttetést a szélső és a centercsatár között, ezután hátrébb húzódtak, és a középpályát kötötték össze a csatársorral. Tehát az öt csatár ezentúl nem vonalat, hanem egy W-t képzett. A WM-formáció másik „tagját” a két középpályás és a három hátvéd M alakzata alkotta. A szigorúbb lesszabály miatt ugyanis nehezebb volt lesre állítani a támadókat, ezért a hátvédsort meg kellett erősíteni. A két hátvéd a pálya szélén a két szélső csatárt fogta, a középső középpályást pedig visszavonták, amivel új poszt született: a sokszor gúnyosan kullancsnak nevezett középhátvéd. Az ő feladata volt a centercsatár semlegesítése.

A játékrendszerrel átalakult a taktika (például a hátvédek területvédekezésről emberfogásra tértek át) és a játékstílus is. A sok rövid passzal operáló lassú játékot felváltották a hosszú szöketések, a futball gyorsabbá és erőteljesebbé vált. Az új stratégiát legjobban adaptáló, évtizedekig középcsapatként szereplő Arsenal az 1930-as évek első felében öt év alatt négy arany-és egy ezüstérmet szerzett.

A WM meghódította Nyugat-Európát, de a közép-európai futballmagyhatalmak, mint Ausztria vagy Magyarország, nem tartottak lé-

pést a fejlődéssel. A húszas években még a magyar, osztrák és cseh futballisták oktatták a kontinentális Európát, ám most képtelenek voltak átállni az új játékrendszerre. Nálunk a szép játékot a technikás megoldások jelentették, a magyar futballisták, de a szurkolók is visolyogtak a „rakkolós” focitól. Kivételes képességű labdarúgóinknak köszönhetően még sikerült az 1938-as világbajnokság döntőjéig eljutni, de a *Paris Soir* megjegyezte: „A magyar csapat játéka olyan volt, mint az 1910-es női divat: sok csipke, sok sallang. Az olasz az 1938-as divathoz igazodott: egyszerű, gyakorlatias, időszzerű, mai volt.”

Az 1930-as évek második felétől sorra jelentek meg az elavult magyar játékrendszert bíráló cikkek, és a WM-et bemutató írások, könyvek. Az Országos Testnevelési Tanács meghívására 1939-ben Budapestre érkezett az angol Arthur Rowe, aki edzőknek tartott előadásokat a modern futballról. Az 1940-es évek elejére már általánosan elterjedt nálunk is a WM rendszer, de az improvizációhoz, technikai trükkökhöz szokott játékosok képtelenek voltak elsajátítani az új „szisztémát”. 1948 után Sebes Gusztáv és kollégái új rendszert dolgoztak ki, amely a „hagyományos magyar technikás stílusra” épült, de nem ragaszkodott a WM kötött posztjaihoz. Az eredmény közismert...